

nakça çevirisi de Amir Ljubović tarafından (*Izabrani Spisi*, s. 91-112) yapılmıştır (bk. bibl.). Mustafa Sarıbyık eser üzerinde bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (bk. bibl.).

Bursalı Mehmed Tâhir'in Hasan Kâfî'ye nisbet ettiği *Eğri Melhamesi Târih-çesi* adlı eseri (*Osmanlı Müellifleri*, I, 277) Mehmet Hancı *Târihu Gazveti Eğri* adıyla zikretmişse de (*el-Cevherü'l-esnâ*, s. 69) yazma nüshasına rastlanmamıştır (Şabanović, s. 192). İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Hasan Kâfî adına kayıtlı (TY, nr. 468) *Lugat-ı Müşkilküşâ* adlı eser Hasan b. Hüseyin b. İmâd el-Karahisârî'ye aittir. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazan Hasan Kâfî'nin yirmi kadar şiiri günümüze ulaşmıştır (*a.g.e.*, s. 177).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 58, s. 18, 108, 110; nr. 211, s. 137; nr. 535, s. 103; Hasan Kâfî, *Nizâmü'l-ulemâ*, Gazi Hüsrev Bey Ktp., nr. 946, vr. 49; a.mlf., *Risâle fi tahkiki lafzı çelebi* (trc. Amir Ljubović – Fehim Nametak, *Izabrani Spisi* içinde), Sarajevo 1983, tür.yer.; a.mlf., "Nizâm al-âlem, Historijsko-politička rasprava" (trc. Safvet-beg Bašagić), *Glasnik Zemaljskog Muzeja*, XXXI, Sarajevo 1919, s. 165-181; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 380-381; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 445-446; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 283, 583-584; *Osmanlı Müellifleri*, I, 277; Sicill-i Osmânî, II, 130; I. v. Karacson, *Ay Eğri török emlekerat a kormanyzas modjarol. Eger vara el-foglalasa alkalmaval az 1596, evban irta Molla Hasan el-kajafi*, Budapest 1909, tür.yer.; Babiner, GOW, s. 144-145; Mehmed Handžić, *Književni Rad Bosansko-Hercegovackih Muslimana*, Sarajevo 1934, s. 9, 10-11, 21, 43, 44, 72, 104, 106-107; a.mlf., *el-Cevherü'l-esnâ fi terâcimi 'ulemâ'i ve şu'arâ'i Bosna* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulvî), Kahire 1413/1992, s. 61-71; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 659; *Hediyyetü'l-'ârifin*, I, 291-292; *TÜYATOK*, I, 42, 260; Hazim Şabanović, *Književnost Muslimana BiH na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 153-192; Omer Nakićević, *Hasan Kafija Pruščak Pionir Arapsko-Islamskih Nauka u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1977, tür.yer.; a.mlf., "eş-Şeyh Hasan Kâfî el-Akhişârî ve risâletühü Uşûlü'l-hikem fi nizâmi'l-'âlem", *el-Mecelletü'l-Târihiyyetü'l-Mısriyye*, XVIII, Kahire 1971, s. 227-264; Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj Književnosti*, Sarajevo 1986, s. 82-90; Mustafa Jahić, "Başca namaza Hasana Kafije Pruščaka", *Takvim*, Sarajevo 1987, s. 62; Mustafa Sarıbyık, *Hasan Kâfî Akhisârî'nin Uşûlü'l-hikem fi nizâmi'l-'âlem Adlı Eseri Üzerinde Bir Tetkik* (yüksek lisans tezi, 1989, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), tür.yer.; J. Just Witkam, "Hasan Kâfî al-Aqhisârî and his Nizâm al-'Ulamâ" ilâ Kâtam al-Anbiyâ", *Manuscripts of the Middle East*, Leiden 1989, IV, 85-114; Sâlihîyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, I, 93; Smail Balić, *Das Unbekannte Bosnien-Europas Brücke zur islamischen Welt*, Köln-Wien 1992, s. 229-231; Nathalie Clay, "Mystiques", *État et société*,

Leiden 1994, s. 98-104; Garcin de Tassy, "Principes de sagesse, touchant l'art de gouverner par Rizwan-ben-abdoul Ac-hissari", *JA*, IV (1824), s. 213-226, 283-290; L. v. Tallóczy, "Eine Denkschrift des bosnischen Mohammedaners Molla Hasan alkajafi, über die Art und Weise des Regierens", *Archiv für slawische philologie*, 1911, s. 139-158 (aynı makale: *Illyrisch-Albanische Forschungen*, I, München-Leipzig 1916, s. 537-563) M. Tajib Okić, "Hasan Kâfî Pruščak – Naš Najveci Mislilac XVI vijeka", *Gajret*, sy. 21, Sarajevo 1.11. 1927, s. 327-329; Karel Petrůček, "Die Chronologie der Werke von Hasan al-Kâfî al-Aqhisârî", *Ar.O*, XXVII/4 (1959), s. 407-412; Mahmud Traljić, "Orientalna rukopisna djela domačih autora u Narodnoj Biblioteci Bosne i Hercegovine", *Bibliotekarstvo* (Časopis Društva Bibliotekara Bosne i Hercegovine), XVI/4, Sarajevo 1970, s. 55-64; Béchir Tlili, "Aux origines de la pensée réformatrice ottomane moderne: Un important document du Sayh al-Aqhisari (XVII s)", *Revue de l'occident musulman et de la méditerranée*, sy. 18, Aix-en-Provence 1974, s. 131-148; Fehim Nametak, "Traktat o Izrazu Čelebi od Hasana Kafije Pruščaka i kasnijia upotreba te riječi", *Anali GHB*, sy. 2-3 (1974), s. 33-40; a.mlf., "Yaşam Öykücüsü Olarak Hasan Kâfî Prusaç (Akhisari)", *Çevren*, VII/4, Priştine 1980, s. 35-49; a.mlf., "Hasan Kafija Pruščak – Život i Djele", *Dijalog*, sy. 1-2, Sarajevo 1995, s. 199-203; Amir Ljubović, "Osvrt na monografiju o Hasanu Kafiji Pruščaku", *POF*, XXV (1976), s. 337-349; a.mlf., "Jedan autograf Hasana Kafije Pruščaka", *a.e.*, XXVII-XXIX (1980), s. 123-134; a.mlf., "Bibliografija radova Hasana Kafije Pruščaka", *Život*, LVII/2, Sarajevo 1980, s. 217-227; a.mlf., "Filozofsko-Politički Spisi Hasana Kafije Pruščaka", *Dijalog*, sy. 1-2, Sarajevo 1995, s. 204-208; Esad Duraković, "Pruščakovi radovi o Arapskoj retorici", *a.e.*, s. 209-213; Sulejman Grozdanić, "Hasan Kafija Pruščak-Naučnik, Mislilac i Društveni Reformator", *a.e.*, s. 225-228; Igor Primorac, "Od Pruščaka do Whiteheada: Jedna neobična knjiga o savremenju filozofiji", *Theorija*, XIX/1-2, Beograd 1976, s. 137-143; Muhamed Ždravlović, "Djela Hasana Kafija u Orijentalnoj zbirci JAZU", *Život*, LII/9, Sarajevo 1977, s. 289-303; Mehmet İpşirli, "Hasan Kâfî el-Akhisârî ve Devlet Düzenine Ait Eseri", *TED*, sy. 10-11 (1981), s. 239-278; a.mlf., "Çelebi", *DİA*, VIII, 259; Muharem Omerdić, "Doprinosa Hasana Kafije Pruščaka teološkim i šerijatsko-pravnim znanostima", *Glasnik*, sy. 1-3, Sarajevo 1995, s. 27-36; İhsân Sıdkî, "Akhişârî", *Mevsû'atü'l-hağâretü'l-İslamiyye*, Amman 1993, s. 409-411.

MUHAMMED ARUÇI

HASAN b. KÂSİM ed-DÂÎ

(الحسن بن القاسم الداعي)

Ebü Muhammed ed-Dâî-İlelhak
el-Hasen b. Kâsım
b. el-Hasen el-Alevî
(ö. 316/928)

Taberistan ve Deylem'de hüküm süren
Zeydîler'in ünlü kumandanlarından

(bk. ZEYDÎLER).

HASAN KENZÎ

(حسن كنزى)

(ö. 1126/1714)

Halvetî-Sünbülî şeyhi,
şair ve bestekâr.

Kaynakların çoğu Ayaş'ta doğduğunda birleşir. Ancak Safâî onun Alâîye'de (Alanya) dünyaya geldiğini söyler. Uzun yıllar Manisa'da yaşadığı için Manisalı Hasan Kenzî Efendi diye tanınmıştır; ayrıca Kenzî-i Rûmî diye de bilinir.

Hasan Kenzî, ilk tahsilinden sonra İstanbul'a giderek Koca Mustafa Paşa Sünbülî Âsitânesi şeyhi Mehmed Alâeddin Efendi'ye intisap etti. Sülûkünü tamamlayınca şeyhi tarafından irşadda bulunmak üzere Manisa'ya gönderildi. Ulucami, Hafsa Sultan ve Ali Bey camilerinde yaptığı vaazları ve sohbetleriyle tanındı. Şehrin dışında yaptırdığı tekkesi bir müddet sonra eşkıya tarafından yıkıldığı için 1110 (1698) yılında Aynî Ali Sultan Türbesi'nin yakınında tekkesini yeniden inşa ettirdi. Bir süre de Aynî Ali Zâviyesi'nde zâviyedâr olarak hizmet gören Hasan Kenzî vefatında kendi tekkesinin hazîresine defnedildi. Yerine oğlu Alâeddin Efendi geçti.

Hasan Efendi'nin yaptırdığı cami ve tekkenin XIX. yüzyıl sonlarına kadar varlığını sürdürdüğü Manisa şer'iyye sicillerinden anlaşılmaktaysa da türbesinin de dahil olduğu bu külliyyeden günümüzde hiçbir iz kalmamıştır. Sadece o civardaki bir caddeye Kenzî adı verilmiştir.

Şair ve bestekâr olarak da ün yapan Hasan Efendi'nin Kenzî mahlasıyla ve hece vezninde yazdığı şiirlerine yazma şiir mecmualarında rastlanmaktadır (meselâ bk. *Mecmua*, Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Şer'iyye, nr. 637, vr. 48^a; Müstakimzâde, *Mecmua*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 1^b). Kendi ilâhilerinin birçoğunu, ayrıca Yûnus Emre'nin ve diğer bazı mutasavvî şairlerin şiirlerini bestelemiş, bunlardan, "Aldın mı safâ ile musaffâ haberin sen" mısra ile başlayan bir ilâhisi notasıyla birlikte yayımlanmıştır (Şengel, III, 127). Güftesi Hasan Kenzî'ye ait olan ilâhiler uzun yıllar Halvetî dergâhlarında okunmuştur. Kaynaklarda bir divanının bulunduğu kaydediliyor da eser bugüne kadar ele geçmemiştir. Sadettin Nühzet Ergun çeşitli mecmualardan topladığı bestelenmiş yedi şiirini yayımlamıştır (*Antoloji*, I, 291-293). Aynı müellif, İstanbul Üniversitesi Türkî-

yat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Hüseyin Sadettin Arel yazmaları arasında Kenzî'nin mûsiki nazariyatıyla ilgili küçük bir risâlesinin bulunduğunu kaydetmişse de adı geçen kütüphane koleksiyonunda böyle bir esere rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, IV, 428; Safâî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 2524, vr. 165; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 589-590; *Sicill-i Osmânî*, II, 147; *Osmanlı Müellifleri*, I, 154; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 296; Ergun, *Antoloji*, I, 143, 291-293; M. Çağatay Uluçay, *Manisa Önlüleri*, Manisa 1946, s. 64; Vasfî Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1922, s. 373; Şengel, *İlahiler*, III, 125, 127; Nuri Özcan, *XVIII. Asırda Osmanlılar'da Dinî Mûsikî* (doktora tezi, 1982, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), II, 689-697; "Hasan Kenzî", *TA*, XIX, 12; Öztuna, *BTMA*, I, 334; "Hasan Kenzî", *TDEA*, V, 281.

NECDET OKUMUŞ

HASAN KUVEYDİR

(حسن قويدر)

Hasan b. Ali (b.) Kuveydir el-Halîlî
(ö. 1262/1846)

Arap edip ve şairi.

1204 (1789) yılında Kahire'de doğdu. Aslen Mağribli olan ailesi bir süre Filistin'in el-Halîl bölgesinde oturmuş, daha sonra babası ticaret yapmak için Mısır'a gidip yerleşmiştir. Hasan Kuveydir, Ezher Üniversitesi'ne devam ettiği sıralarda Ezher şeyhi olan şair ve âlim Hasan el-Attâr ile Hasan el-Ebtah, İbrâhim es-Sekkâ, İbrâhim el-Bâcûrî ve diğer bazı âlimlerden çeşitli ilimlere ait dersler aldı ve edebiyat okudu. Edebiyat ve lugata karşı özel ilgisi sebebiyle kısa zamanda bu alanlarda üne kavuştu. Ayrıca manzum ve mensur birtakım risâleler kaleme aldı. Hasan Kuveydir'in resmî görevde bulunduğu dair herhangi bir bilgi yoktur. Babasının kalan servetle Mısır-Suriye arasında ticaret yaptığı bilinmektedir (Muhammed Kâmil el-Fikî, XXII [1950], s. 435). Ancak bu ticaret ilimle meşgul olmasını engellememiştir. 1262 Ramazanında (Eylül 1846) vefat eden Hasan Kuveydir Halvetiyye tarikatına mensup cömert bir zattı. Bazı şairler onun arkasından merisyeler yazdılar. Talebelerinden şair Mahmûd Saffet es-Sââtî'nin hocasının vefatından önce söylediği rivayet edilen "Rahmetullâhi alâ Hasan Kuveydir" ifadesinin ebced hesabıyla karşılığı onun vefat tarihi olan 1262'ye tekabül etmektedir.

Sanatkârane fakat suniliğe kaçan bir üslûpla kaleme aldığı nesirlerinde Hasan Kuveydir'in cinas sanatına fazlaca yer

verdiği görülür. Nitekim onun zamanında bu tür edebiyat revaçtaydı. *İnşâ'ü'l-Attâr* adlı eserinde de görüldüğü gibi hocası Hasan el-Attâr da yazılarında süslü nesre ve özellikle seciye çok önem vermiştir (a.g.e., s. 436). Nesirdeki tekellüfüne rağmen eserlerinde mâna bütünlüğünü gözetken açık ve yalın ifadelerle de rastlanır. Şiirleri de nesirleri gibi sanatkârane olup didaktik manzumeleri sanatkârane söylenmiş şiirlerinden ayırt edilemez. Hasan Kuveydir'in şiirleri henüz divan halinde toplanmamıştır.

Eserleri. 1. *Neylû'l-ereb fî (nazm) müşelleşâtı'l-Ârab* (Bulak 1298, 1302; Kahire 1319). 1260'ta (1844) kaleme alınan recez bahrinde ve mesnevi (müzdevic) tarzındaki eser 221 beyittir. Eserin başında müellifin Muhammed Fennî tarafından yazılmış hal tercümesi yer almaktadır. Hasan Kuveydir, Kutrub'la (ö. 206/821) başlamış bir sözlük türüne örnek teşkil eden bu eserin, sadece bir harfinin harekesinin değişmesi dışında lafızları aynı, mânaları farklı kelimeleri (müşellesât) toplamıştır. Alfabetik bir teriple nazmedilmiş olan *Neylû'l-ereb*'in hâmişinde, metinde geçen ve açıklanması lüzumlu görülen kelimeler ele alınıp kökleri ve hangi mânaya geldikleri izah edilmektedir. Eser Enrico Vitto tarafından İtalyanca'ya çevrilerek metniyle birlikte neşredilmiştir (Beyrut 1898). 2. *Müzdevicât*. Şairin kendi hayatından

söz ettiği mesnevi tarzındaki şiirleri olup Mahmûd el-Cezâirî tarafından çeşitli şairlere ait mesnevilerle birlikte *Mecmû'u Müzdevicât* adıyla yayımlanmış (Kahire 1274) ve eser daha sonra birçok defa basılmıştır (Kahire 1279, 1283, 1287, 1299, 1300). 3. *Şerhu Manzûmeti'l-Attâr* (*Nüzhetü'l-ebşâr 'alâ Manzûmeti'l-Attâr*). Hocası Hasan el-Attâr'ın nahve dair manzum eserinin şerhidir (Kahire, ts.). 4. *el-Aglâl* (*Risâletü'l-Aglâl*) ve *s-selâsil fî Mecnûn ismuhû 'Âkıl*. Çağdaşı olan şairlerden Ali Efendi'nin yaptığı intihallerin gösterildiği bir eserdir (Brockelmann, *GAL*, II, 629; *Suppl.*, II, 725).

Bunların dışında *Zehrû'n-nebât fî'l-inşâ' ve'l-mürâselât* ile *Dürerü'l-bihâr ve künûzü'l-aḥbâr* da Kuveydir'in eserleri arasında kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sendûbî, *A'yânü'l-beyân*, Kahire 1914, s. 17, 26; Serkis, *Mu'cem*, II, 1534-1535; Brockelmann, *GAL*, II, 629; *Suppl.*, II, 725; *İzâhu'l-meknûn*, I, 464, 559, 619; II, 697; Necib el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1964, I, 366; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, III, 258-259; Halîl Merdem Bek, *A'yânü'l-karnî's-şâlişe 'aşer* (nşr. Adnân Merdem), Beyrut 1977, s. 157-158; C. Zeydân, *Âdâb*, II, 596-597; L. Şeyho, *Târîhu'l-âdâbi'l-Arabiyye*, Beyrut 1991, s. 53-54; Abdurrezzâk el-Baytâr, *Hilyetü'l-beşer* (nşr. M. Behcet el-Baytâr), Beyrut 1413/1993, I, 504-511; E. Fendik, *İktifâ'ü'l-kanûs*, Kum 1409, s. 397, 471; Muhammed Kâmil el-Fikî, "A'lâmü'l-Ezher: eş-Şeyh Hasan Kuveydir el-Halîlî", *ME*, XXII (1950), s. 434-439.

RECEP DİKİCİ